

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФІНАНСОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ

Постановка проблеми. Фінансовий регіоналізм як невід’ємний компонент економічної глобалізації на початку ХХІ століття набув, у порівнянні зі сферою реальної економіки, наймасштабніших та найвиразніших форм прояву, що виявляється у формуванні регіональних фінансових просторів, дедалі глибшій інтеграції до них національних фінансових систем країн, синхронізації фінансових криз.

Як будь-який економічний процес, фінансовий регіоналізм поряд з речовим змістом - великомасштабним міждержавним та трансконтинентальним переміщенням грошових, інвестиційних та кредитних ресурсів - має і суспільну форму, якою є регіональний фінансовий простір. З одного боку, він надає регіоналізації у фінансовій сфері цілісності, системності та впорядкованості, а з другого, в силу його регіональної та функціональної асиметричності, характеризується нерівномірністю розвитку його окремих підсистем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові аспекти даного дослідження формувалися на основі вивчення та аналізу теоретичних і методологічних розробок як вітчизняних, так і зарубіжних учених з питань двоїстості процесу фінансового регіоналізму, що виник і розвивався не лише на основі, але й для реального сектору. Ця проблема досліджена у працях А. Бревнова, Л. Заглинської, А. Заглинського, М. Каваї, О. Кіресва, Н. Кузнецова, Д. Ломбарді, М. Матусевича, Г. Овчиннікова, Р. Постоловського, Б. Райзберга, О. Рогача, І. Самборського, В. Федоренка, А. Філіпенка, Л. Шевченка, Т. Шемета.

У працях перелічених авторів розкривається зміст економічних законів, характеризується механізм дії законів у економічній і частково у фінансових сферах, аналізуються форми впливу об’єктивних економічних законів на гармонізацію економічних інтересів суб’єктів міжнародних фінансових відносин.

Невирішені частини загальної проблеми. Економічні закони, що проявляються у фінансовому просторі, не можуть діяти ізольовано один від одного або як механічна сума тих або інших законів. У практичному житті суспільства вони діють як єдине ціле системне утворення. Проте, порушення вимог дії навіть одного з економічних законів або ж його взаємодії з іншими економічними законами системами є недостатньо вивченим на даний момент, і тому матеріали, викладені у даній статті, спрямовані на поглиблення теоретичних і практичних знань у цій сфері економіки.

Метою **дослідження** є аналіз закономірної природи становлення і розвитку фінансового регіоналізму, який обумовлений, насамперед, дією об'єктивних економічних законів та особливостями їх прояву на регіональному рівні, а також гармонізацією економічних інтересів суб'єктів міжнародних фінансових відносин.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з аналізу сутності економічної категорії «закон», можна констатувати, що закон є внутрішньою, об'єктивною, істотною, сутнісною, стійкою, багаторазово повторювальною формою причинно-наслідкового зв'язку між явищами (категоріями), при яких зміна одних явищ викликає цілком певну зміну інших. В той же час економічні закони, що діють у регіональних фінансових просторах є менш стійкими та правильними для конкретних умов розвитку того чи іншого явища. Внаслідок цього, прояв процесу інтеграції у фінансовій сфері відображає не тільки ті зв'язки, що відносяться до одного чи кількох законів, а й певні риси явищ, породжені випадковими для даного зв'язку причинами. Вони конкретизують спільні для фінансів (як всезагальності) форми прояву їх розвитку і функціонування, тобто системній взаємодії економічних законів одного або кількох способів виробництва одночасно. Таким чином, прояв економічних законів у фінансовому просторі на сьогодні також продовжують формуватися відповідно до дії загальних або специфічних законів окремо. Системна взаємодія об'єктивних фінансових законів різних способів виробництва дала нам змогу визначити їх прояв у фінансовій сфері, який змінюється під впливом зовнішніх факторів і діють як тенденції або

закони-тенденції та подати їх у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1. Систематизація форм прояву економічних законів у регіональному фінансовому просторі

Класи економічних законів	Економічні закони	Форми прояву економічних законів у фінансовому просторі
Загальні	закон вартості, закон попиту та пропозиції, закон єдиної ціни, паритет відсоткових ставок	встановлення єдиної ціни на однотипні фінансові активи
	закон вартості, закон надлишкової пропозиції товарів або надлишкового попиту на гроші	формування рівноваги товарного і грошового ринків
Специфічні	закон конкуренції, закон народонаселення, закон середньої норми прибутку, закон концентрації окремих форм власності та капіталу, основний закон капіталізму	перерозподіл факторів виробництва у виробничому процесі: скорочення обсягу праці та зростання капіталу
Загальні та специфічні	закон вартості, закон конкуренції, закон граничної прибутковості, основний закон капіталізму	оптимізація розподілу капіталу, що сприяє максимізації капіталу
	закон спадної продуктивності капіталу, закон спадної віддачі, закон народонаселення, закон конкуренції	неефективний розподіл капіталу, що зумовлює зменшення прибутку
	закон конкуренції, закон поведження покупців, закон Енгеля, принцип Парето	розподіл заощаджень домашніх господарств, що спрямовується на інвестиції

Джерело: складено автором.

Провідне місце серед економічних законів, що діють в економічній та фінансовій сферах займає закон вартості, відповідно до якого виробництво та обмін товарів здійснюється згідно із суспільною вартістю та необхідними витратами праці [1, с. 97]. Зовнішньою формою прояву вартості є ціни, що визначаються відповідними законами. Проте, встановлення ціни товару під впливом закону вартості та закону єдиної ціни зумовлюється двома протилежними формами її прояву. З одного боку, встановлення єдиної ціни в межах економічного або фінансового простору є неможливим, бо індивідуальні ціни товаровиробників можуть не збігатися з ринковими через різні витрати. Вони отримують різний рівень прибутків, що призводить до перетоку капіталу в найбільш прибуткові виробництва. Закон вартості спонукає товаровиробників заощаджувати витрати

праці як живої, так і уречевленої, направляючи капітал у найбільш прибуткові галузі, де він зумовлює розорення одних і збагачення інших завдяки дії законів конкуренції та граничної прибутковості [2, с. 242-243]. У такий спосіб створюються умови реалізації цільової функції суб'єктами підприємницької та фінансової діяльності відповідно до дії основного закону капіталізму, тобто максимізації прибутку. Роблячи проміжний висновок з проведеного аналізу, слід зазначити, що системна взаємодія загальних (закон вартості) та специфічних (закон конкуренції, закон граничної прибутковості та основний закон капіталізму) фінансових законів проявляється в оптимізації розподілу капіталу. З іншого боку, формування єдиної ціни є можливим завдяки врахуванню в процесі ціноутворення не лише вартості товару, але й інших чинників, зокрема попиту та пропозиції на товар або фінансовий актив. Закони попиту і пропозиції безпосередньо не встановлюють рівень цін, не регулюють ціни, а лише впливають на відхилення ринкової ціни від вартості товару. Завдяки цьому формується ринкова ціна. Слід також звернути увагу на те, що вартість утворює внутрішню основу ціни, а попит і пропозиція відхиляють ціну від вартості. Таким чином, дія вище розглянутих законів обумовлює формування закону єдиної ціни, що передбачає становлення єдиного економічного і фінансового просторів, оскільки встановлюється єдина ціна на певний тип активу [3, с. 84]. Проте, закон єдиної ціни безпосередньо відноситься до окремих активів. Розширення дії цього закону до рівня всіх цін на фінансові активи в економіці називається принципом паритету процентних ставок [4, с. 490-491]. Відповідного до цього принципу, скорочення або зникнення перешкод щодо руху фінансових активів у глобальному фінансовому просторі зумовлюється рухом капіталу з країн з низькою процентною ставкою в країни з високою процентною ставкою до тих пір, поки ставка відсотка в обох країнах не вирівнюється. Так само як і у випадку цін товарів на основі дії закону єдиної ціни, що вирівнює ціну однакових товарів, виражених в одній валюті, а на основі міжнародного арбітражу зрівнюються й процентні ставки. Це означає, що дохід у майбутньому на інвестиції усередині країни повинен бути рівним доходу в майбутньому на інвестиції за кордоном, вираженому в національній валюті [5, с.

94]. Можна зробити висновок, що системна взаємодія законів вартості, попиту та пропозиції, єдиної ціни, а також паритету відсоткових ставок сприяє формуванню єдиної ціни на однотипні фінансові активи.

Таким чином, процес ціноутворення в межах регіонального фінансового простору, з одного боку, сприяє встановленню єдиних цін на однотипні фінансові операції та активи, а, з іншого - різні ціни обумовлюють ефективний розподіл і перерозподіл капіталу. Насправді, рівновага може порушуватися в результаті дії закону-тенденції (контртенденції) надлишкової пропозиції товарів або надлишкового попиту на гроші.

Контртенденція впливає на зниження ціни продукції, що навіть не покриває витрати виробництва. Відповідно до цього, купівельна спроможність грошового номіналу збільшується, а кожний покупець виявиться власником реально збільшеного запасу грошей: виникає ситуація надлишкового попиту на гроші. При прагненні покупців зменшити обсяг наявних коштів, що перебувають у їхньому розпорядженні, попит на товари зростає аж до моменту поглинання надлишкової пропозиції на товарних ринках. Нульовий надлишковий попит на гроші є умовою рівноваги, тому що ціни падають при надлишковому попиті на готівку. Таким чином, кожному набору відносних цін відповідає єдиний рівень абсолютних цін, при якому грошовий ринок перебуває в стані рівноваги [2, с. 244-245]. Взаємодія закону надлишкової пропозиції товарів або надлишкового попиту на гроші та закону вартості зумовлює встановлення рівноваги на товарному та грошовому ринках, але вона є нестійкою. Порушення економічної рівноваги як в економічному, так і фінансовому просторах на сьогодні зумовлено посиленням взаємодії специфічних законів, які проявляються через перерозподіл факторів виробництва у виробничому процесі. Взаємозв'язок закону вартості, закону конкуренції, закону граничної прибутковості та основного закону капіталізму, зумовлює зростання потреб у капіталі та скороченні - у трудових ресурсах, що використовують у виробничому процесі. Таким чином, реалізація процесу виробництва зумовлюватиме необхідність залучення додаткового капіталу. Джерелом додаткових фінансових ресурсів окрім суб'єктів підприємницької

чи фінансової діяльності може бути заощадження домашніх господарств. Вони спрямовуються на інвестиції або розширення споживання товарів і послуг першого сорту при скороченні другого сорту, що здійснюється у формі розподілу заощаджень домашніх господарств відповідно до системної взаємодії принципу Парето і закону Енгеля (визначають принцип оптимального розподілу доходів груп осіб та зміну їх вподобань відповідно), що зумовлюють розподіл вільних коштів згідно із законом поведження покупців.

Потенційні інвестори (суб'єкти підприємницької та фінансової діяльності, а також домашні господарства) керуючись раціональним інтересом більш ефективного розміщення вільних фінансових ресурсів. Так, отримання максимального прибутку зумовлюється залученням оптимального обсягу капіталу на основі дії закону граничної прибутковості та основним законом капіталізму. Не можна виключати і ймовірність зниження прибутку, яка обумовлюється дією закону спадної продуктивності капіталу. Відповідно до нього надмірне залучення капіталу проявляється через дію, з одного боку, закону-тенденції норми прибутку до зниження, а, з іншого - закону народонаселення (визначає прямий взаємозв'язок росту капіталу на безробіття, яке призводить до скорочення дохідності відносно надлишкового фактора виробництва) та закону спадної віддачі (прямий взаємозв'язок зростання обсягу капіталу до незмінних фіксованих ресурсів, створює додатковий або граничний продукт, який зменшується на кожну наступну одиницю змінного ресурсу).

Системна взаємодія та взаємовплив вище розглянутих економічних законів, що діють у регіональному фінансовому просторі посилюється впливом закону зниження трансакційних витрат, що зменшують вартість операцій з усіма видами фінансових активів та законами грошового обігу, які визначають необхідну кількість грошей для обігу. Слід зазначити, що дія закону скорочення трансакційних витрат визначається досягненнями науково-технічного прогресу (НТП), а в межах регіонального фінансового простору посилюється введенням єдиної регіональної валюти, що зумовлює усунення витрат на валютно-курсових коливаннях та обміну. Проте, реалізація законів грошового обігу в межах

окремого регіону, навпаки, ускладнюється введенням спільної валюти. Основна причина цього полягає в тому, що обслуговування нормального грошового обігу в межах регіональної підсистеми глобального фінансового простору, передбачає точно визначеної грошової маси. Залежно від видів операцій, які потребують готівкових розрахунків протягом певного періоду часу, альтернативними є чотири теорії розрахунку кількості грошей необхідних для обігу: 1) марксистської, 2) класичної, 3) неокласичної, 4) сучасної.

Відповідно до марксистської теорії, кількість грошей, необхідних для виконання функції засобу обігу, має дорівнювати сумі цін реалізованих товарів, поділений на число оборотів однойменних грошових одиниць. Таким чином, встановлюється економічна взаємозалежність між масою товарів, що обертаються, рівнем їх цін і швидкістю обігу грошей. Кількість повноцінних грошей, яка необхідна для забезпечення товарообігу, визначається в цьому випадку трьома чинниками: рівнем цін товарів, що підлягають реалізації; обсягом товарної маси; швидкістю обігу грошей [6, с. 107].

Представники класичної теорії вважали, що кількість грошей необхідна для обігу становить відношення різниці суми цін товарів, реалізованих протягом року та проданих у кредит, а також - платежів за якими настав строк виплати та платежів, які взаємно погашаються до швидкості обороту однієї грошової одиниці зарік [1, с 93]. В умовах паперово-грошового обігу виникають певні труднощі щодо визначення обсягу грошової маси. Стає необхідним зіставлення номіналу паперово-грошової маси з фактичною вартістю товарів. Якщо перевищення фактичної кількості реальних грошей над необхідною призводить до виходу надлишку грошей зі сфери обігу й перетворенню у скарб, то надлишок паперових грошей веде до їхнього часткового знецінення. Номінал паперових грошей перестає відбивати дійсний рух вартості. Специфічний закон паперово-грошового обігу полягає в необхідності дотримання відповідності їхньої кількості реальних грошей, що вимагаються економікою, оскільки національна валюта, як правило, втрачає офіційно зафіксований державою паритет по відношенню до іноземних валют. Закон грошового обігу згідно класичної теорії, справджується і для

кредитних грошей: умови видачі цієї форми грошей містять у собі умови їхнього зворотного припливу. Що ж до депозитних грошей, то тенденції їхнього руху, у тому числі кількісні параметри, визначаються цілою системою факторів, серед яких - загальний стан економіки, пропозиція товарів, фаза циклу, принципи й механізм функціонування кредитної системи, рух цін і норми відсотка [7, с. 304].

Неокласична теорія грошового обігу є спрощеною порівняно з марксистською та класичною теоріями, оскільки маса грошей в обігу розраховується як добуток середнього рівня цін на кількість товарів і послуг, представлених на ринку, до середньої швидкості обігу грошей. Однак у сучасних умовах потреба в грошах не обмежується лише товарними угодами. Вона доповнюється попитом на гроші, зумовленим заощадженнями готівкових грошей населенням, придбанням комерційних та державних цінних паперів тощо.

Порівнюючи усі вище розглянуті розрахунки обсягу грошової маси, неважко помітити їх формальний характер. Глибшим за змістом вважається сучасний підхід під назвою «кембриджського рівняння» грошового обігу. Воно розглядається теорією грошей як подальший розвиток неокласичного рівняння обміну Ї.Фішера. Відповідно до нього, грошова маса, необхідна для обігу, розраховується як добуток цін на обсяг товарів і послуг, що представлена на ринку та кембриджського коефіцієнту (співвідношення між номінальними доходами і тією часткою грошей, що становить касові залишки) [8, с. 111].

Проте на практиці складність розрахунку кількості грошей все ще залишається, незважаючи на існування кембриджського рівняння, оскільки пов'язані зі складністю розрахунку суми всіх угод у народному господарстві і визначенні швидкості обігу грошей. Незважаючи на існування чотирьох теорій грошового обігу точного визначення необхідної кількості грошей для товарообігу. В силу агрегованого характеру показників маси грошей в обігу, товарної маси й ціни, що входять у рівняння грошового обігу, визначити їхні кількісні значення досить важко. Незважаючи на математичний запис, закон грошового обігу описує скоріше не кількісне, а якісне співвідношення, в якому до того ж не відображено обіг «нетоварних грошей» [9, с. 95].

Системна взаємодія законів фінансового простору реалізується в умовах постійної зміни грошової маси в обігу, що зумовлене використанням різних підходів у трактуванні законів грошового обігу та скороченням трансакційних витрат в результаті уникнення валютно-курсних коливань та обміну валют суб'єктів після запровадження спільної валюти. Таким чином, зміна умов прояву законів грошового обігу та скорочення трансакційних витрат обумовлюють видозміну регіональних фінансових просторів/Проте, у червні 2012 року на саміті в Лос-Кабоне група провідних країн світу (група 20), що представлена країни з розвинутою та розвиваючою економікою, підкреслюють одночасно «значимість ефективних глобальних та регіональних мереж [фінансової] безпеки» і, аналогічним чином, основний комітет МВФ з питань політики регулярно заявляє про те, що МВФ важливо «Співпрацювати з регіональними фінансовими механізмами» [10, с 23]. Відповідно до цього, слід зазначити, що люди не створюють і не скасовують закони. Вони усвідомлено або не усвідомлено створюють або знищують умови їхньої дії, але не довільно, а на основі впливу на об'єктивний характер їх дії з метою реалізації своїх економічних інтересів, модифікуючи процеси фінансового регіоналізму в різних географічних регіонах світу.

Висновки

Розвиток глобального фінансового простору і формування його регіональних підсистем, обумовлені дією об'єктивних економічних законів (закон вартості, закон конкуренції, закон попиту та пропозиції, закон єдиної ціни, закон надлишкової пропозиції товарів або надлишкового попиту на гроші, закон концентрації окремих форм власності та капіталу, закон середньої норми прибутку, основний закон капіталізму, закон поведінки покупців, закон Енгеля, принцип Парето, закон граничної прибутковості, закон спадної віддачі, закон народонаселення, закон спадної продуктивності капіталу, закони грошового обігу, закони зниження трансакційних витрат) та особливостями їх прояву на регіональному рівні, а також гармонізацією економічних інтересів суб'єктів міжнародних відносин. Економічні закони в умовах фінансового глобалізації екстраполюють свою дію не лише на регіональний, але й глобальний фінансовий простір модифікуючи

його в цілому.

Джерела та література:

1. Основи економічної теорії: підруч. / за заг. ред. Л. С. Шевченко. - Харків : Право, 2008. - 448 с.
2. Бревнов А. А. Основы экономической теории : учеб. пособие / А. А. Бревнов. - 2-е изд. - Харьков : ООО «Одиссей», 2006. - 512 с.
3. Міжнародні фінанси : підруч. / О. І. Рогач, А. С. Філіпенко, Т. С. Шемет та ін.; за ред. О. І. Рогача. - К. : Либідь, 2003. ~784с.
4. Овчинников Г. П. Международная экономика : учеб. пособие / Г. П. Овчинников. - СПб : Полиус, 1998. -620 с.
5. Киреев А. П. Международная экономика: учеб. пособие для вузов: в 2 ч. / А. П. Киреев. - М.: Международные отношения, 1997-2001. -Ч. II: Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование. - 2001. - 488 с.
6. Основи економічної теорії: підруч. / за наук. ред. В. Г. Федоренка.- К.: Алерта, 2005. - 511 с
7. Экономическая теория : учеб. / под ред. Н. Г. Кузнецова. - Ростов н/Д.: Издат. центр «Март», 2007. -528 с.
8. Теорія економіки / Р. М. Постоловський, М. К. Матусевич, Л. В. Заглинська, А. О. Заглинський, І. О. Самборський; за ред. Р. М. Постоловського. - К.: НМЦВО, 2004. - 542 с.
9. Курс экономики : учеб. / под. ред. Б. А. Райзберга. - 3-е изд., доп. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 716 с.
10. Каваи М. Финансовый регионализм / М. Каваи, Д. Ломбарди // Финансы и развитие. - 2012. - № 49 (3). -С 23-25.